

بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی (بر اساس تفکیک سرمایه اجتماعی درون گروهی،

برون گروهی و ارتباطی) و احساس امنیت در شهر تهران*

منصور حقیقتیان^۱

علیرضا صنعت‌خواه^۲

جواد معین‌الدینی^۳

شیرین شیری امین‌لو^۴

چکیده:

تحقیقی که پیش‌رو است در تلاش است تا تحلیلی از رابطه سرمایه اجتماعی با تفکیک این سرمایه به سه حوزه درون‌گروهی، برون‌گروهی و ارتباطی و احساس امنیت اجتماعی ارائه دهد. در این راستا تحقیق با استفاده از روش نمونه‌گیری تلفیقی خوشه‌ای و طبقه‌بندی شده در شهر تهران و بر اساس مناطق ۲۲گانه شهرداری، تدوین یافته است. نمونه تحقیق در حدود ۲۰۰۰ نفر و تحلیل اطلاعات توسط نرم‌افزارهای آماری 19 spss and 16 amoss همراه بوده است. نتایج تحقیق حاکی از رابطه معنادار منطقه محل سکونت، وضعیت تأهل، گروه‌های شغلی و سن بر احساس امنیت اجتماعی است. در خصوص رابطه سرمایه اجتماعی و احساس امنیت، نتایج تحقیق حاکی از آن است که تأثیر مستقیم سرمایه اجتماعی درون‌گروهی بر احساس امنیت بسیار ضعیف و قابل چشم‌پوشی است. سرمایه اجتماعی درون‌گروهی با تأثیر منفی (۰/۳۶-) که بر سرمایه اجتماعی برون‌گروهی دارد بر احساس امنیت شهروندان تأثیرگذار است. همچنین سرمایه اجتماعی برون‌گروهی تأثیری مستقیم و در حدود (۰/۲۷) بر احساس امنیت داشته است. سرمایه اجتماعی ارتباطی تأثیر مستقیمی بر احساس امنیت ندارد اما با تأثیر غیرمستقیم و منفی (در حدود ۰/۰۸-) با احساس امنیت رابطه معناداری را برقرار می‌کند. هر چند که این اثر نیز قابل چشم‌پوشی است.

کلید واژه: سرمایه اجتماعی درون‌گروهی، سرمایه اجتماعی برون‌گروهی، سرمایه اجتماعی

ارتباطی، احساس امنیت، امنیت روانی، امنیت اقتصادی، امنیت.

* تاریخ وصول: ۹۱/۱/۱۷ تاریخ پذیرش: ۹۱/۴/۲۰

۱- استادیار جامعه‌شناسی و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان

۲- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان

۳- دانشیار جامعه‌شناسی و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان

۴- دانش‌آموخته جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

۱- مقدمه

امنیت یکی از مسائل اساسی در هر جامعه است. به همین علت سازمان‌های تأمین‌کننده امنیت در جامعه از جمله نیروی انتظامی، تمام توان خود را در راستای دستیابی به بالاترین میزان امنیت اجتماعی در جامعه به کار می‌برند. با این حال بدون مشارکت گسترده مردمی در انجام مأموریت‌های سازمانی پلیس و بدون اعتماد مردم به نیروی انتظامی و هماهنگی ارزشی بین مردم و پلیس، دستیابی به امنیت اجتماعی بسیار مشکل خواهد بود. در کنار مباحث مربوط به امنیت، احساس امنیت نیز مطرح می‌شود. احساس امنیت عبارت است از نوعی ذهنیت و جهت‌گیری روانی مثبت (رضایت بخش، قانع‌کننده و آرام‌بخش) شهروندان نسبت به عدم تأثیرگذاری حضور و بروز رویدادها و وقایع ضد امنیتی می‌باشد (نوروزی، ۱۳۸۸). این احساس بیشتر یک احساس درونی و روانی است. امنیت اجتماعی می‌تواند در جامعه‌ای بسیار ضعیف باشد اما در همان جامعه، احساس امنیت می‌تواند بسیار قوی باشد و در جامعه‌ای دیگر درست بلعکس، می‌تواند امنیت اجتماعی در بالاترین سطح خود باشد اما احساس امنیت در آن جامعه وجود نداشته باشد در چنین شرایطی جامعه دچار بحران امنیت است. شبکه‌های ارتباطی میان شهروندان می‌تواند سطوح اعتماد اجتماعی را برای ایشان تعریف کند و این اعتماد می‌تواند زمینه‌ساز احساس امنیت نیز در بین شهروندان باشد. تحقیق در راستای اثبات این ادعا تدوین یافته است.

۲- طرح مسأله

امنیت از نیازها و انگیزه‌های اساسی انسان به شمار می‌رود، زوال امنیت می‌تواند آرامش خاطر انسان را از بین ببرد و به جای آن اضطراب را وارد دل انسان کند. برخی از اندیشمندان تا آنجا پیش رفته‌اند که مرتفع‌شدن بسیاری از نیازهای آدمی را در گرو تأمین امنیت او می‌دانند، مازلو نیز در سلسله مراتب نیازها، احساس امنیت را بلافاصله پس از ارضای نیازهای اولیه قرار می‌دهد (کاهه، ۱۳۸۴، ۱۳۳). در واقع طبق این دیدگاه امنیت را می‌توان به عنوان مؤلفه‌ای اساسی در هر نظام اجتماعی معرفی کرد.

احساس امنیت، پدیده‌ی روان‌شناختی اجتماعی است که دارای ابعاد گوناگون می‌باشد. این احساس ناشی از تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم افراد از شرایط و اوضاع محیط پیرامون است و افراد مختلف به صورت‌های گوناگون آن را تجربه می‌کنند. به لحاظ روش‌شناسی، احساس امنیت سازه‌ی چندبعدی و در ارتباط با شرایط اجتماعی و افراد مختلف به گونه‌های متفاوت ظهور یافته و به اشکال مختلف نیز قابل سنجش است.

وجود امنیت در یک جامعه به همان اندازه مهم است که احساس امنیت و امنیت روانی در آن

جامعه. البته برخی از کارشناسان احساس امنیت را در یک جامعه مهمتر از وجود امنیت در آن می‌دانند که سخنی به جاست (بیابانی، ۱۳۸۴، ۴۵ به نقل از نوروزی، ۱۳۸۸).

شخص با وجود امنیت، احساس راحتی کرده و برای اهداف قابل پیش‌بینی خود برنامه‌ریزی می‌کند. در حالیکه همین شخص در حالت ناامنی قدرت برنامه‌ریزی و پیش‌بینی امور زندگی را ندارد (شاکری‌نیا، ۱۳۸۱، ۶۳ به نقل از قالیباف، ۱۳۸۷).

مسئله اصلی تحقیق این است که آیا شبکه‌های ارتباطی میان شهروندان، اعتماد به دیگران و همچنین به نهادها و سازمان‌های اجتماعی، می‌تواند بر احساس امنیت شهروندان در جامعه تأثیرگذار باشد؟ همچنین در پی پاسخ به این سؤال هستیم که آیا رابطه‌ای میان سطوح مشارکت اجتماعی شهروندان و احساس امنیت وجود دارد؟

پاسخ علمی به سؤالات فوق مارا با مفهومی بنام سرمایه اجتماعی پیوند می‌دهد. ماهیت اصلی سرمایه اجتماعی، در کیفیت روابط اجتماعی است. کیفیت و چگونگی عضویت شهروندان در انجمن‌ها و گروه‌ها و اصناف مختلف، ظرفیت ایشان را در برقراری ارتباطات سازنده در جهت حل مسائل و مشکلات هر یک از آنها بالا می‌برد و نتایج سودمندی را عایدشان می‌سازد (Clochner et al, 1999، به نقل از stone, 2011). بنابراین، سرمایه اجتماعی به عنوان منبعی در جهت کنش جمعی که می‌تواند به نتایج عظیم و سودمند منجر گردد، قابل درک است.

نتایج تحقیقات گسترده در سطح جهانی نشان می‌دهد که در هر جامعه‌ای که در آن سرمایه اجتماعی بالاتر است، ما شاهد بهبود وضعیت سلامت (Wikinson, 1996)، کاهش میزان جرم و جنایت (Halpern, 1999) و (Putnam, 2000)، بالارفتن طول عمر (Putman, 2000)، دستاوردهای بهتر آموزشی (Coleman, 1988) و سطح بالاتر عدالت اجتماعی و کاهش نابرابری اجتماعی (Wilkinson, 1996, Kawachi, 1997)، بهبود رفاه کودکان و نرخ پایین‌تری از کودک‌آزاری (Cote and Healy, 2001)، فساد کمتر و کارایی مطلوب‌تر دولت (Putnam, 1995)، شادی بیشتر، سلامت بیشتر، سهم یا درصد اشتغال بالاتر (Woolcock, 2001, 12)، طول عمر و امید به زندگی بالاتر (Wikinson, 1996) می‌باشیم.

با این حال تحقیقات جدید نشان می‌دهد که نباید تصور شود که همه اشکال سرمایه اجتماعی برای کل جامعه مفید است. چراکه مثلاً گروه‌های تبهکار با سرمایه اجتماعی درون‌گروهی قوی باعث تضعیف سرمایه اجتماعی کل کشور و سبب تخریب و مشکلات فراوانی برای جامعه بزرگتر خواهند بود. از طرف دیگر، سرمایه اجتماعی درون‌گروهی^۱ با کشیدن خط قرمز بین خودی‌ها و دیگران

مانعی را در دستیابی جامعه به آزادی و حتی عدالت اجتماعی است. به همین علت سرمایه اجتماعی را نمی‌توان یک بسته‌بندی سراسر مثبت قلمداد کرد. بر این اساس سرمایه اجتماعی به سه حوزه درون و برون گروهی^۱ و ارتباطی^۲ تفکیک شده است. از نظر هارپر، همگنی در گروه‌ها، هم می‌تواند عامل افزایش در سرمایه اجتماعی و هم کاهش آن باشد. کاهش در صورتی است که یک گروه که همگن است به حذف دیگران پردازد و دیگران را نادیده گیرد. پس می‌توان گفت که همگنی گروه زمانی باعث ازدیاد سرمایه اجتماعی می‌شود که به حذف غریبه‌ها پردازد و با آنها نیز ارتباط داشته باشد که در این صورت از سرمایه اجتماعی درون گروهی به برون گروهی تغییر شکل می‌دهد.

سرمایه اجتماعی برون گروهی بالاتر، افزایش امید به زندگی، کاهش نابرابری‌های اجتماعی، یافتن شغل برای افراد، موفقیت تحصیلی فرزندان، کاهش جرم و جنایت، بهبود سلامت فردی و اجتماعی، رضایت شغلی و رضایت از زندگی را به دنبال دارد (Harper, 2011:20-35).

با توجه به تفکیک سرمایه اجتماعی به سه حوزه درون گروهی، برون گروهی و ارتباطی، تلاش می‌شود تا تأثیر مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده سرمایه اجتماعی را در سه حوزه فوق بر احساس امنیت بسنجیم.

۳- پیشینه تحقیق

ووی سی یو،^۳ در تحقیق خود با عنوان "سطح پایین سرمایه اجتماعی برون گروهی در اروپای شرقی" معتقد است که ادبیات در خصوص سرمایه اجتماعی در ۱۰-۱۵ سال اخیر به شدت افزایش یافته است (Bogdan, 2011,1). داده‌های تحقیق ایشان از ۲۰ کشور استخراج شده بود. استرالیا، بلژیک، دانمارک، فنلاند، فرانسه، آلمان، یونان، ایتالیا، لوگزامبورگ، هلند و ... از جمله این کشورها هستند که تحقیق در آن به انجام رسیده است.

ووی سی یو، به تحقیقاتی اشاره می‌کند که در اکثر آنها، تمرکزشان بر روی الگوی پاتنام بوده است. در یک فراتحلیل از سرمایه اجتماعی در مطالعات موجود، نتایج تحقیق ایشان نشان‌دهنده سطح پایین سرمایه اجتماعی برون‌گروهی در اروپا و کشورهای کمونیست است (Badesca & slander, 2003, Halman & Luikx, 2005, Vander meer, 2008, Paisier etal, 2007, voiceu, 2005, etc به نقل از voiceu, 2011,1).

فرض اصلی وودی سی یو، این است که اگر سرمایه اجتماعی برون گروهی در اروپای شرقی کمتر از اروپای غربی است، ریشه این امر، گذشته توتالیتار اروپای شرقی نسبت به اروپای غربی است.

1-Bridging social captal

2-Linking social captal

3-Bogdan Voicu

همچنین او در تحقیق خود، این فرضیه را رد می‌کند که صفات فردی باعث ارتقاء سرمایه اجتماعی است. ایشان سرمایه اجتماعی را با شاخصه‌هایی همچون عضویت در کلوپ‌های دوستانه، عضویت در انجمن‌ها، اعتماد عمومی و اعتماد نهادی، معرفی می‌کند.

هر چند از نظر ایشان، ویژگی‌های شخصی در سرمایه اجتماعی برون گروهی اهمیت دارد، اما تأکید او بر گذشته توتالیتار در جوامع (اروپای شرقی) و کشورهای با گذشته کمونیستی است. چراکه از نظر ایشان، شواهد تجربی محکمی مبنی بر تأثیر گذشته توتالیتار بر سرمایه اجتماعی برون گروهی وجود دارد. ایشان معتقدست که در دیدگاه‌های نظری که بر ویژگی‌های شخصی تأکید دارند، در خصوص فرضیه تأثیر ویژگی‌های دیدگاه‌های اجتماعی برون گروهی، اسناد تجربی محکمی ارائه نشده است.

شواهد و مطالعات مختلفی از جمله (Pichler & Wallace, 2007, Abery, 2003, Rose, 2000, etc, Raiser et al, 2007, voicu, 2011:5)، نشان می‌دهد که در جوامع با گذشته توتالیتار و همچنین جوامع کمونیستی، انجمن‌های داوطلبانه دلسرد می‌شوند و مشارکت مردمی به شدت کاهش می‌یابد و بدین وسیله سرمایه اجتماعی برون گروهی تضعیف می‌گردد. نتایج تحقیقات گوناگون حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی برون گروهی در کشورهای کمونیستی مورد مطالعه و همچنین کشورهایی که در گذشته سابقه حکومت توتالیتار را داشته‌اند، بسیار پایین است.

نتایج تحقیقات گوناگون نشانگر آن است که تلویزیون بر سرمایه اجتماعی تأثیری دوسویه دارد. نتایج تحقیق وی سی یو، نشان می‌دهد که تماشای تلویزیون، امکان دارد فرصت گذراندن وقت با افراد دیگر را کاهش دهد و موجب تضعیف سرمایه اجتماعی گردد؛ ولی از سویی دیگر، تماشای تلویزیون، می‌تواند به عنوان وسیله‌ای در جهت افزایش اعتماد نهادی قلمداد شود و امکان مشارکت در نهادهای مختلف را افزایش دهد. از دیگر عواملی که سرمایه اجتماعی را کاهش می‌دهد، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

هزینه‌های زیاد مشارکت، انجام کارهای خانه و کمک به سالمندان در خانه (Putnam, 2001, Freitag, 2003).

تأثیر اینترنت نیز بر سرمایه اجتماعی، تأثیری دوسویه است: از یک سو می‌تواند باعث افزایش سرمایه اجتماعی گردد؛ اما از سوی دیگر، می‌تواند باعث افزایش سرمایه اجتماعی درون گروهی گردیده که از نتایج آن، تضعیف اعتماد عمومی، اعتماد نهادی و مشارکت‌های داوطلبانه است. زمان و پول: از دیگر موانع ارتقاء سرمایه اجتماعی زمان و پول می‌باشد. زمان و پول موانعی در پیش روی سرمایه اجتماعی برون گروهی است. کسانی که ساعات بیشتری را سر کار هستند، امکان

کمتری برای سرمایه اجتماعی برون گروهی دارند (Putnam, 2001).

کلمن^۱ و هوفر^۲، در مطالعه‌ای بر روی ۲۸۰۰۰ نفر از دانش‌آموزان در دوره زمانی ۱۹۸۷-۱۹۸۰ نتایج قابل تأملی را به دست آوردند. طبق نتایج تحقیق ایشان، ترک تحصیل در مدارس که دانش‌آموزان کاتولیک را در خود داشت، بسیار کمتر از ترک تحصیل در مدارس عمومی بوده است. میزان سرمایه اجتماعی در بین دانش‌آموزانی که عضو خانواده‌های کاتولیک بوده‌اند، بسیار بیشتر از دیگر دانش‌آموزان بوده است. این مطالعه در یک دوره ۷ ساله و با استفاده از روش مطالعات طولی^۳ انجام گرفته است (Coleman and Hoffer, 1987).

۴- چارچوب نظری

در رابطه با تبیین رابطه میان سرمایه اجتماعی و احساس امنیت، دست به تلفیقی از نظریات کنترل اجتماعی و سرمایه اجتماعی زده‌ایم. در میان نظریات مختلف در خصوص کنترل اجتماعی به نظریه تراویس هیرشی نظر داریم. تراویس هیرشی، از مهم‌ترین صاحب‌نظران مکتب کنترل اجتماعی، می‌باشد. وی معتقد است کجروی ناشی از ضعف یا گسستگی تعلق فرد به جامعه است. ایشان اجزای تعلق و وابستگی فرد به جامعه را در مواردی از جمله ارتباط با سایر افراد، پذیرش و مشارکت در نقش‌ها و فعالیت‌های اجتماعی که ارزش و نتایجی برای آینده دارد، اعتقاد به ارزش‌های اخلاقی، هنجارهای فرهنگی و امثال آن، می‌داند.

وی می‌گوید: کیفیت هر کدام از موارد سه گانه فوق در هر مورد خاص می‌تواند موجب هم‌نوایی و نیز علت ناهم‌نوایی و هنجارشکنی باشد (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳، ۸۹). به اعتقاد هیرشی بزهکاری زمانی اتفاق می‌افتد که قیود فرد نسبت به اجتماع ضعیف شود یا به کلی از بین برود (مشکاتی و مشکاتی، ۱۳۸۱، ۱۲). همچنین هیرشی معتقد است انسان‌ها به وسیله چهار عنصر زیر به هم پیوند می‌خورند. علاقه یا وابستگی، پایبندی یا تعهد، درگیری و باورهای فرد به قواعد اخلاقی و اجتماعی (ستوده، ۱۳۸۲، ۱۳۸). می‌توان گفت که دو عامل سبب می‌شود تا میزان جرایم کاهش و به تبع آن امنیت اجتماعی در سطح جامعه افزایش یابد. یکی از این عوامل امنیت است و دیگری احساس امنیت (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳، ۹۰).

در این زمینه می‌توان سه واژه را از هم جدا کرد: ناامنی، احساس ناامنی و تصور از ناامنی. وقتی که در یک کشور متغیرهای تشکیل‌دهنده امنیت وجود نداشته باشد، کشور ناامن است، اما یک وقت

1-Coleman

2-Hoffer

3-Longitudinal

برای افرادی که در آن کشور زندگی می‌کنند، این احساس به وجود می‌آید که در امنیت به سر نمی‌برند، در حالی که مقامات کشور اعلام می‌کنند که امنیت کامل برقرار است. زمانی هم هست که جامعه دچار نوعی تصور می‌شود، یعنی تصور می‌کند که امنیت وجود ندارد. در اینجا کشور دچار بحران می‌شود، یعنی مشروعیت سیاسی نظام را نشانه می‌گیرد که می‌تواند به بحران براندازی ختم شود.

احساس امنیت در رابطه با شبکه‌های اجتماعی قادر است، در اشکال ویژه‌ای خود را نشان دهد. ارتباطات می‌توانند در شعاع محدود و یا شعاع فراگیر مطرح باشد. افراد در شبکه‌های ارتباطی با دیگران، می‌توانند احساس امنیت کسب کنند و یا در برخی مواقع، احساس ناامنی را جانشین آن کنند. اعتماد، شبکه‌ها و مشارکت مردمی را می‌توان به عنوان مؤلفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی قلمداد کرد. تاکنون سرمایه اجتماعی به شیوه‌های گوناگون توسط پژوهشگران و نظریه‌پردازان این حوزه تعریف شده است. (Coleman, 1987) (Bourdieu, 1986) (Putnam, 2000) (Woolcock, 2001) (Portes, 1998) (Fukuyama, 2001). با این وجود در میان این تعاریف، به مفاهیم مشترکی بر می‌خوریم که می‌توان در نظریه‌پردازی سرمایه اجتماعی از آن استفاده کرد. برخی از این مفاهیم عبارتند از: مشارکت در شبکه‌ها، بده بستان بین افراد^۱، اعتماد^۲، هنجارهای اجتماعی^۳، استفاده از منابع مشترک^۴، کنشگرایی^۵. با جمع‌بندی نظرات ابراز شده می‌توان سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از شبکه‌ها، هنجارها، ارزش‌ها و درکی دانست که همکاری درون‌گروه‌ها و بین‌گروه‌ها را در جهت کسب منافع متقابل، تسهیل می‌کند. این سرمایه را غالباً با نرخ مشارکت افراد در زندگی جمعی و وجود عامل اعتماد در بین آنان بیان می‌کنند.

بنا به نظر پاتنام، سرمایه اجتماعی شامل دو نوع سرمایه می‌شود. یکی سرمایه اجتماعی درون‌گروهی و دیگری سرمایه اجتماعی برون‌گروهی است. سرمایه اجتماعی درون‌گروهی، اشاره به راه‌هایی دارد که افراد با دیگران ارتباط نزدیک دارند و روابط میان آنها از نوع رابطه بسته است. چراکه دیگران نمی‌توانند در رابطه میان دو یا چند نفر (که با یکدیگر رابطه‌ای نزدیک دارند) سهیم شوند. این سرمایه اشاره به روابط میان گروه‌های متجانس دارد، گروه‌هایی مانند اعضای خانواده، دوستان نزدیک و به طور کلی کسانی که شباهت فکری بیشتری با هم دارند؛ یا به قول دورکیم همه همانند هم هستند. (Putnam, 2000) این سرمایه را می‌توان سرمایه اجتماعی منحصر به فرد قلمداد کرد.

-
- 1-Reciprocity
  - 2-Trust
  - 3-Social norms
  - 4-Commons
  - 5-Proactivity

این سرمایه زمانی به وجود می‌آید که افراد، همانند خانواده و یا دوستان نزدیک به هم، حمایت‌های احساسی و هیجانی برای یکدیگر فراهم می‌کنند. این سرمایه با برانگیختن احساسات افراد توانایی خاص را برای بسیج افراد دارد (Sherif, 1998)؛ به نقل از قاسمی، (۱۳۸۸).

شریف، اثبات کرده است که یک صورت‌بندی ساده از یک گروه می‌تواند منجر به احساس بدگمانی^۱ و احساس تنفر^۲ افراد گروه نسبت به افراد خارج از گروه باشد (Sherif, 1998, 7) به نقل از قاسمی، (۱۳۸۸).

سرمایه اجتماعی درون گروهی دارای معایب فراوانی است. از جمله بزرگترین معایب آن ایجاد زمینه مستعد رشد ایدئولوژی‌های ارتجاعی و استبدادی است (Putnam, 2000). این موضوع یکی از انتقادات پاتنام به سرمایه اجتماعی است.

چراکه سرمایه اجتماعی، همواره برای جامعه مفید نیست و نمی‌توان آن را سراسر مثبت قلمداد کرد. جنبه منفی سرمایه اجتماعی، به صورت سرمایه اجتماعی درون گروهی خود را نشان می‌دهد. جداسازی این مفهوم از سرمایه اجتماعی، در اکثر کشورها و تحقیقات اجتماعی در آن کشورها هنوز ناشناخته است. پاتنام معتقد است که هیچ شاخص قابل اعتماد در اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی در جداسازی صحیح و معرفی شاخص‌های صحیح اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی درون گروهی و برون گروهی، در تحقیقات، تاکنون مطرح نشده است (Putnam, 2000, 33-24).

در مقابل این سرمایه، سرمایه اجتماعی برون گروهی قرار می‌گیرد که به راه‌هایی اشاره دارد که توسط آن افراد توانایی برقراری ارتباط با یک پهنه وسیع از افراد دیگر را دارا هستند و می‌توانند ارتباطی گسترده و سودمند با دیگران برقرار سازند. این ارتباط باز است (Putnam, 2000) به نقل از Williams, 2011). سرمایه اجتماعی برون گروهی، زمانی رخ می‌دهد که افراد از حوزه (زمینه)-های^۳ مختلف، در شبکه‌های اجتماعی با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. این افراد معمولاً روابط آزمایشی با دیگران دارند، با اینکه این روابط عمقی نیست، اما گسترده است (با تعداد زیادی از افراد است).

به عنوان نتیجه، سرمایه اجتماعی برون گروهی، ممکن است به فضاهای اجتماعی (افقی) و یا چشم انداز جهان وسعت بخشند و یا فرصت‌هایی را برای کسب آگاهی یا منابع جدید، فراهم آورد. از طرف دیگر، آن راهی را برای حمایت‌ها و تقویت‌های احساسی برای شخص فراهم می‌آورد.

1- Mistrust

2-Dislike

3-Backgrounds

وال کوک (Woolcock, 2001) نوع سوم سرمایه اجتماعی را با عنوان سرمایه اجتماعی ارتباطی^۱ مشخص می‌کند که اشاره به راه‌هایی دارد که افراد توانایی برقراری ارتباط و رابطه با اقشار و طبقات دیگر را دارند. در واقع این سرمایه اشاره به روابط میان افراد متفاوت با هم دارد و کسانی با طرز فکر گوناگون، شخصیت و منش متفاوت، افرادی از طبقات، نژاد، مذهب و قومیت‌های متفاوت را در بر می‌گیرد.

با توجه به نظریات ارائه شده، هر چقدر که سرمایه اجتماعی درون گروهی بالاتر باشد، افراد نسبت به خارج از گروه بدبین‌تر خواهند شد (چرا که آنها یک خط قرمز بین خودی‌ها و دیگران می‌کشند) و اعتماد آنها بیشتر گرایش به درون گروه خواهد داشت، یعنی در حالتی که سرمایه اجتماعی درون گروهی بسیار قوی است، آنها فقط به اعضاء نزدیک خانواده، خویشان و دوستانشان اعتماد دارند و نسبت به دیگران بسیار بدبین و بی‌اعتماد هستند و ترجیح می‌دهند روابط اجتماعی را بیشتر با اعضاء خودی‌ها، برقرار کنند تا دیگران! و اگر هم با دیگران ارتباطی دارند، این ارتباط سطحی و یا رسمی است. این بدبینی و ارتباطات محدود، می‌تواند یک احساسی از ناامنی را در آنها بوجود آورده و یا شدت بخشد چرا که آنها احساس می‌کنند که در خارج از گروه امنیت ندارند.

اما به میزانی که شعاع اعتماد از سطح درون گروه به برون گروهی و ارتباطی گسترش یابد، شبکه‌های ارتباطی با دیگران گسترش خواهد داشت و به تبع، احساس امنیت و ایمنی نیز شدت خواهد گرفت. از یک طرف اعتماد می‌تواند فرد را وارد شبکه‌های ارتباطی با دیگران (حتی غیر خودی‌ها) کند و از طرف دیگر همین شبکه‌های ارتباطی قادرند اعتماد را تحت تأثیر قرار دهند و همچنین زمینه‌ساز احساس امنیت در جامعه باشند.

۵- روش‌های مورد استفاده و نمونه تحقیق

در این تحقیق از روش پیمایشی استفاده شده است. نمونه تحقیق با استفاده از فرمول کوکران برابر با ۱۲۰۰ نفر از شهروندان تهرانی برآورد شده است که تا حدود ۲۰۰۰ نفر افزایش یافته است. نمونه‌گیری تحقیق براساس ترکیب روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و طبقه‌بندی شده براساس سن و جنس و در مناطق ۲۲ گانه شهر تهران بوده است. جامعه آماری تحقیق برابر با ۸۲۱۷۲۳۶ نفر بوده است (جمعیت کل هر تهران در سال ۱۳۹۰).

در خصوص مطالعه پیمایشی تحقیق از روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای استفاده می‌شود. یعنی از

ترکیبی از شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای، طبقه‌ای و تصادفی ساده. در این تحقیق از ترکیب روش‌های نمونه‌گیری مذکور در چندین مرحله استفاده شده است.

اعتبار تحقیق نیز، براساس اعتبار سازه برآورد شده است. اعتبار سازه‌ای با رابطه‌ی بین ابزار اندازه‌گیری و یک چارچوب کلی تئوریک جهت تعیین این نکته که تا چه حد وسیله‌ی اندازه‌گیری مفاهیم و پیش فرض‌های تئوری به کار گرفته شده را منعکس می‌کنند، سر و کار دارد. در تحقیق حاضر از اعتبار سازه بهره گرفته شده است. به این ترتیب که در مدل اندازه‌گیری ضرایب متغیرهای مشاهده شده بر روی متغیر پنهان، به عنوان اعتبار آن شاخص در نظر گرفته شده است. یعنی هرچه ضرایب حاصله بالا باشد، اعتبار سازه افزایش می‌یابد.

روایی تحقیق براساس آلفای کرونباخ مورد سنجش قرار گرفته است. علاوه بر آن از طریق مدلسازی معادلات ساختاری و در قالب مدل‌های اندازه‌گیری با نرم افزار **amos 16** برآورد شده است. ضریب آلفای کرونباخ برای ۴۰۰ نفر به صورت پیش‌آزمون محاسبه شده است. متغیرهای سرمایه اجتماعی برون گروهی با ۶۸ گویه، برابر با ۰/۹۴۵، سرمایه اجتماعی ارتباطی با ۳۶ گویه، برابر با ۰/۸۸۲، سرمایه اجتماعی درون گروهی با ۳۳ گویه و برابر با ۰/۹۱۱، احساس امنیت با ۱۵ گویه برابر با ۰/۷۸۵ برآورد شده است.

علاوه بر آلفای کرونباخ با استفاده از نرم افزار **amos 16** مدل‌های اندازه‌گیری در قالب معادلات ساختاری، به منظور برازش داده‌ها (که براساس معرف‌های طراحی شده است) با مدل، طراحی و مورد آزمون قرار گرفته‌اند. نتایج آزمون مدل‌های اندازه‌گیری بدین قرار است:

۵-۱- مدل اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی برون‌گروهی

سرمایه اجتماعی برون گروهی با معرف‌های گوناگونی اندازه‌گیری شده است. این معرف‌ها بدین قرارند: مشارکت خیریه‌ای برون گروهی غیررسمی (y1)، مشارکت مذهبی برون گروهی (y2)، مشارکت همیارانه برون گروهی (y3)، مشارکت مدنی (y4)، مشارکت مردمی با ناجا (y5)، مشارکت سیاسی برون گروهی (y6)، شبکه‌های اجتماعی برون گروهی (y7)، اعتماد نهادی (y8)، اعتماد عمومی (y9)، اعتماد سودمند به پلیس (y10)، احساس امنیت (y11).

مدل اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی برون گروهی نیاز به اصلاح داشته است. داده‌ها نشان می‌دهند که معرف‌هایی از جمله: شبکه‌های اجتماعی برون گروهی (y7)، اعتماد عمومی (y9)، مشارکت مردمی با ناجا (y5)، مشارکت مدنی (y4)، را نمی‌توان به عنوان معرف‌های سرمایه اجتماعی برون گروهی معرفی کرد. نرم افزار پیشنهاد می‌کند تا در جهت دستیابی به برازش بالاتر، معرف‌های مذکور را از مدل حذف کنید. با حذف معرف‌های مذکور، ضریب خوبی دو برابر با 6.009 و با سطح معنی-

داری 422. بدست می‌آید که ارقام بسیار مطلوبی را نشان می‌دهند. دیگر ضرائب برازش از جمله RMSEA (۰/۰۰۱) و RMR (۰/۷۵۱) حاکی از برازش بالای مدل با واقعیت است.

۲-۵- مدل اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی درون گروهی

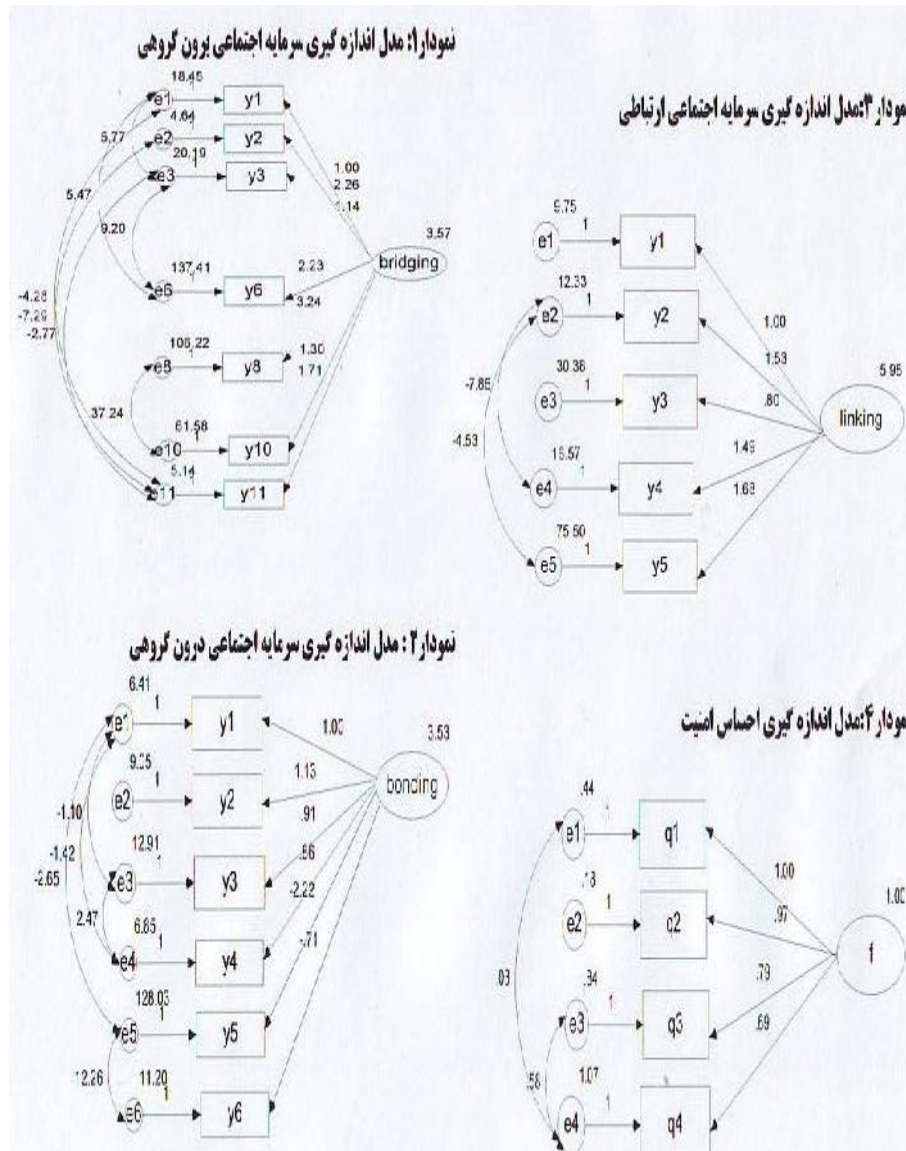
سرمایه اجتماعی درون گروهی با معرف‌های گوناگونی اندازه‌گیری شده است. این معرف‌ها بدین قرارند: مشارکت خیریه‌ای درون گروهی غیررسمی (y1)، مشارکت همیارانه درون گروهی (y2)، شبکه‌های اجتماعی درون گروهی (y3)، اعتماد درون گروهی محدود (y4)، اعتماد نهادی محدود (y5)، اعتماد عمومی محدود (y6) می‌باشد. اصلاحات پیشنهادی نرم افزار در خصوص سرمایه اجتماعی درون گروهی، تنها همبسته نمودن برخی از متغیرهای خطا در مدل می‌باشد. پس از انجام اصلاحات مذکور، ضریب خی دو برابر با 6.174 و با سطح معنی‌داری (187). بدست می‌آید که ارقام بسیار مطلوبی را نشان می‌دهند. دیگر ضرائب برازش از جمله RMSEA (۰/۰۱۷) و RMR (۰/۱۸۲) حاکی از برازش بالای مدل با واقعیت است.

۶- مدل اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی ارتباطی

سرمایه اجتماعی ارتباطی با معرف‌های گوناگونی اندازه‌گیری شده است. این معرف‌ها بدین قرارند: مشارکت خیریه‌ای فراگیر (y1)، مشارکت مذهبی فراگیر (y2)، مشارکت سیاسی فراگیر (y3)، شبکه‌های اجتماعی فراگیر (y4)، اعتماد بین شخصی فراگیر (y5) می‌باشد. اصلاحات پیشنهادی نرم افزار در خصوص سرمایه اجتماعی ارتباطی، تنها همبسته نمودن برخی از متغیرهای خطا در مدل می‌باشد. پس از انجام اصلاحات مذکور، ضریب خی دو برابر با 3.456 و با سطح معنی‌داری (327). بدست می‌آید که ارقام بسیار مطلوبی را نشان می‌دهند. دیگر ضرائب برازش از جمله RMSEA (۰/۰۰۹) و RMR (۰/۲۶۶) حاکی از برازش بالای مدل با واقعیت است.

۷- مدل اندازه‌گیری احساس امنیت

احساس امنیت توسط چهار شاخص اندازه‌گیری شده است. q1 احساس امنیت جانی، q2 احساس امنیت روانی، q3 احساس امنیت روانی، q4 احساس امنیت سیاسی مورد سنجش قرار گرفته است. مدل اندازه‌گیری فوق با واقعیت برازش کامل یافته است. ضریب CMIN یا همان ضریب خی دو برابر با ۰/۱۶۵ می‌باشد که با $p=0/685$ معنادار نمی‌باشد. این امر بدین معنا است که بین مدل ارائه شده و واقعیت (داده‌های تحقیق) تفاوت معناداری وجود ندارد. ضرائب بین RMSEA (۰/۰۰۰) و RMR (۰/۰۰۹) حاکی از برازش بالای مدل با واقعیت است.

۸- فرضیات تحقیق

بین سرمایه اجتماعی درون گروهی و احساس امنیت رابطه معنی داری وجود دارد.
 بین سرمایه اجتماعی برون گروهی و احساس امنیت رابطه معنی داری وجود دارد.
 بین سرمایه اجتماعی ارتباطی و احساس امنیت رابطه معنی داری وجود دارد.
 بین سن و احساس امنیت رابطه معنی داری وجود دارد.
 بین جنس و احساس امنیت رابطه معنی داری وجود دارد.
 بین وضعیت تاهل و احساس امنیت رابطه معنی داری وجود دارد.
 بین گروه‌های شغلی و احساس امنیت رابطه معنی داری وجود دارد.
 بین منطقه محل سکونت و احساس امنیت رابطه معنی داری وجود دارد.

۹- داده‌های تحقیق

از مجموع ۱۹۸۹ پاسخگو، تعداد ۹۰۳ نفر زن و ۱۰۸۴ نفر مرد بوده‌اند؛ ۴۵/۴ درصد را زنان و ۵۴/۶ درصد را مردان تشکیل می‌دهند. میانگین سن پاسخگویان ۳۲/۲۳ می‌باشد و حداقل سن پاسخگو ۱۵ و حداکثر سن ۹۰ سال بوده است. ۲۶/۸ درصد از پاسخگویان ساکن شمال تهران، ۹/۳ جنوب، ۲۱/۲ شرق، ۱۷/۹ غرب و ۲۴/۸ درصد ساکن مرکز تهران بوده است. از این تعداد ۵۵/۸ درصد مجرد، ۳۹/۱ درصد متأهل و ۵/۱ درصد مطلقه می‌باشد.
 درخصوص وضعیت تحصیل پاسخگویان، ۱/۳ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۴/۲ درصد دارای تحصیلات راهنمایی، ۲۴/۸ درصد دارای مدرک دیپلم، ۱۴/۶ درصد دارای مدرک فوق دیپلم، ۳۸/۲ درصد دارای مدرک لیسانس و ۱۶/۹ درصد دارای مدرک فوق لیسانس و بالاتر می‌باشند. بیشترین درصد پاسخگویان دارای مدرک لیسانس و بعد از آن دارای مدرک دیپلم می‌باشند.
 ۴۷/۷ درصد پاسخگویان شاغل، ۴۰/۴ بیکار و ۱۱/۱ دارای شغل پاره‌وقت و ۰/۸ درصد هم‌گزینه سایر را انتخاب کرده‌اند. درخصوص گروه‌های شغلی، ۴۲/۲ درصد دانشجوی، ۱۹/۵ دارای شغل دولتی و ۳۰/۹ دارای شغل آزاد می‌باشد و ۷/۴ گزینه سایر را انتخاب کرده‌اند، می‌باشد.

۱۰- آزمون فرضیات تحقیق و ارائه مدل مسیر

به منظور دستیابی به بهترین مدل مسیر برازش یافته با واقعیت، ۴ مدل مختلف مسیر طراحی و مورد آزمون قرار گرفتند. از میان مدل‌های مفروض، مدلی که در پایین به آن اشاره می‌شود به عنوان بهترین و برازش یافته‌ترین مدل تحقیق مطرح شده است. بهتر است قبل از تحلیل مدل مسیر، به آزمون فرضیات فرعی تحقیق پردازیم.

ضریب خی دو بین جنس و احساس امنیت ۹/۶۲۰ و با درجه آزادی ۹۲۸ و سطح معنی‌داری $\text{sig}=0/213$ گزارش شده است که معنادار نبوده است. این امر بدین معنا است که بین احساس امنیت و جنس رابطه معناداری وجود ندارد.

ضریب خی دو بین منطقه محل سکونت و احساس امنیت ۸۳/۶۷۱ و با درجه آزادی ۶۴ و سطح معنی‌داری $\text{sig}=0/050$ گزارش شده است که معنادار است. این امر بدین معنا است که بین احساس امنیت و منطقه محل سکونت رابطه معناداری وجود دارد.

ضریب خی دو بین وضعیت تأهل و احساس امنیت ۶۷/۵۰۹ و با درجه آزادی ۳۲ و سطح معنی‌داری $\text{sig}=0/000$ گزارش شده است که معنادار است. این امر بدین معنا است که بین وضعیت تأهل و سن رابطه معناداری وجود دارد. همچنین آزمون t برابر با ۱۰/۰۸۹ و با سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ همراه بوده است.

ضریب پیرسون بین سن و احساس امنیت ۰/۰۳۷ و سطح معنی‌داری $\text{sig}=0/037$ گزارش شده است که معنادار است. این امر بدین معنا است که بین احساس امنیت و سن رابطه معناداری وجود دارد.

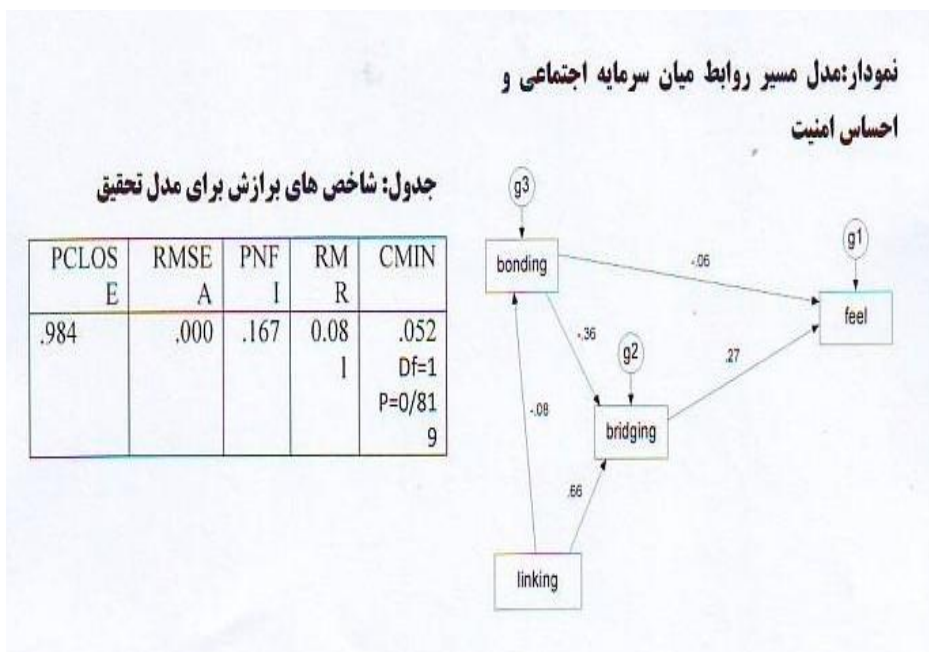
ضریب خی دو بین سن و احساس امنیت ۹/۶۲۰ و با درجه آزادی ۹۲۸ و سطح معنی‌داری $\text{sig}=0/213$ گزارش شده است که معنادار نبوده است. این امر بدین معنا است که بین احساس امنیت و سن رابطه معناداری وجود ندارد.

ضریب خی دو بین گروه‌های شغلی و احساس امنیت ۹۶/۱۷۴ و با درجه آزادی ۴۸ و سطح معنی‌داری $\text{sig}=0/000$ گزارش شده است که معنادار است. این امر بدین معنا است که بین احساس امنیت و گروه‌های شغلی رابطه معناداری وجود دارد.

درخصوص سرمایه اجتماعی و احساس امنیت، رابطه بین سرمایه اجتماعی درون‌گروهی، برون‌گروهی و ارتباطی و احساس امنیت، بهتر است تحلیل خود را معطوف به نتایج ارائه‌شده در مدل مسیر در قالب نرم‌افزار *amos 16*، بگردانیم.

روابط مذکور در نمودار زیر ترسیم شده است. همانطور که مشاهده می‌شود، ضریب خی دو برابر با ۰/۰۵۰ و با درجه آزادی ۱ و سطح معنی‌داری $p=823$ ، گزارش شده است. در مدل‌سازی بلعکس تحلیل‌های مربوط به همبستگی، ضریب خی دو نباید معنادار باشد. معنادار نبودن ضریب مذکور بدین معنی است که بین واقعیت(داده‌های تحقیق) و مدل طراحی‌شده تفاوت معناداری وجود ندارد.

ضرائب دیگر برازش مدل، حاکی از برازش مطلوب مدل با واقعیت است که بنا به محدودیت‌های مقاله تلخیص شده‌اند.

در جداول زیر ضرایب استاندارد شده و همچنین ضرایب غیراستاندارد متغیرهای تحقیق را مشاهده می‌کنید. مقادیر غیراستاندارد وابسته به مقیاس هستند و بر حسب دامنه تغییراتی که نمرات یک مقیاس به خود می‌گیرند می‌توانند مقادیری کوچک یا بزرگ را نشان دهند. در چنین حالتی تنها در صورتی که مقیاس‌های اندازه‌گیری متغیرهای مختلف حاضر در ماتریس یکسان باشند این مادیر قابل مقایسه با یکدیگرند.

نتایج نشانگر آن است که رابطه سرمایه اجتماعی درون‌گروهی و برون‌گروهی رابطه‌ای منفی است.

تأثیر سرمایه اجتماعی درون‌گروهی بر سرمایه اجتماعی برون‌گروهی برابر با (-۰/۳۶) گزارش شده است.

تأثیر مستقیم سرمایه اجتماعی درون‌گروهی بر احساس امنیت برابر با (-۰/۰۶) که بسیار ضعیف می‌باشد و تأثیر سرمایه اجتماعی برون‌گروهی با احساس امنیت برابر با (۰/۲۷) و تأثیر سرمایه اجتماعی ارتباطی بر درون‌گروهی برابر با (-۰/۰۸) گزارش شده است که ضعیف می‌باشد.

Regression Weights: (Group number 1 - Default model)

	Estimate	S.E.	C.R.	P	Standard Estimate
bonding <--- linking	-.054	.016	-3.365	** *	-.075
bridging <--- bonding	-1.007	.040	-25.250	** *	-.360
bridging <--- linking	1.330	.029	46.065	** *	.657
feel <--- bridging	.028	.002	11.580	** *	.271
feel <--- bonding	-.018	.007	-2.671	.00 8	-.063

Variiances: (Group number 1 - Default model)

	Estimate	S.E.	C.R.	P	Label
linking	365.790	11.60 2	31.52 8	** *	
g3	190.587	6.045	31.52 8	** *	
g2	602.692	19.11 6	31.52 8	** *	
g1	14.110	.448	31.52 8	** *	

۱۱- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

سؤال اصلی تحقیق این بوده است که آیا بین سرمایه اجتماعی (با تفکیک این سرمایه به سه حوزه درون‌گروهی، برون‌گروهی و ارتباطی) و احساس امنیت شهروندان در تهران رابطه‌ای وجود دارد؟ همچنین در کنار فرضیاتی که به رابطه سرمایه اجتماعی و احساس امنیت اختصاص یافته بودند و در قالب نمودار مسیر تحلیل شده‌اند، فرضیاتی فرعی نیز ارائه شده است که به نتایج قابل تأملی ختم شده است. بهتر است ابتدا نتایج تحلیل خود را در خصوص فرضیات فرعی تحقیق بیان کنیم و پس از آن به سراغ فرضیات اصلی و تحلیل مسیر بپردازیم. ما در ابتدا در پی آن بوده‌ایم که آیا بین جنسیت پاسخگویان و احساس امنیت اجتماعی ایشان رابطه‌ای وجود دارد یا خیر؟ نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین جنس و احساس امنیت رابطه معناداری وجود ندارد. پس احساس قوی یا ضعیف

امنیت در مردان و زنان متفاوت نیست. از طرف دیگر در پی آن بوده‌ایم تا مشخص کنیم که آیا احساس امنیت در همه مناطق شهر تهران یکسان است یا خیر؟ نتایج تحقیق به ما نشان داده است که بین منطقه محل سکونت پاسخگویان و احساس امنیت آنها رابطه معناداری وجود دارد. همچنین احساس امنیت با وضعیت تأهل، سن، گروه‌های شغلی نیز رابطه‌ای معنادار داشته است.

در خصوص رابطه سرمایه اجتماعی و احساس امنیت، نتایج تحقیق حاکی از آن است که تأثیر مستقیم سرمایه اجتماعی درون‌گروهی بر احساس امنیت بسیار ضعیف و قابل چشم‌پوشی است. سرمایه اجتماعی درون‌گروهی با تأثیر منفی (۰/۳۶-) که بر سرمایه اجتماعی برون‌گروهی دارد بر احساس امنیت شهروندان تأثیرگذار است. همچنین سرمایه اجتماعی برون‌گروهی تأثیری مستقیم و در حدود (۰/۲۷) بر احساس امنیت داشته است. سرمایه اجتماعی ارتباطی تأثیر مستقیمی بر احساس امنیت ندارد اما با تأثیر غیرمستقیم و منفی (در حدود ۰/۰۸-) با احساس امنیت رابطه معناداری را برقرار می‌کند. هر چند که این اثر نیز قابل چشم‌پوشی است.

سرمایه اجتماعی درون‌گروهی، سرمایه اجتماعی منفی و مخرب است. دولت باید در پی آن باشد تا این سرمایه اجتماعی را تضعیف و به جای آن سرمایه اجتماعی برون‌گروهی و ارتباطی را تقویت کند تا بدین وسیله بتواند احساس امنیت را در جامعه افزایش دهد. راهکارهای پیشنهادی بدین قرارند: ایجاد نهادهای واسطه بین دولت و مردم در جهت اعتمادسازی، جلب مشارکت اجتماعی، فرهنگ‌سازی در جهت تقویت هماهنگی ارزشی بین دولت و مردم، ایجاد شبکه‌های اجتماعی مجازی و اینترنتی بر اساس موازین اسلامی، آموزش شهروندان در خصوص مسائل امنیتی، جلسات مشاوره با شهروندان از سوی پلیس در جهت افزایش آگاهی شهروندان از وظایف پلیس.

فهرست منابع

۱. فلاحی، علی، ۱۳۷۹، ساز و کار ایجاد رژیم‌های اعتماد- امنیت‌سازی، فصلنامه راهبر، در شماره ۱۸.
۲. قاسمی، وحید، ۱۳۸۸، رضا اسماعیلی، کامران ربیعی، سطح‌بندی سرمایه‌ی اجتماعی در شهرستان‌های استان اصفهان، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳.
۳. قالیباف، محمدباقر، ۱۳۶۸، اسلام یاری شگفتی و مهدی رمضانزاده لسبویی، تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر امنیت مرزها: مطالعه موردی بخش مرزی نوسود شهرستان پاره استان کرمانشاه، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال چهارم، شماره دوم، تابستان.
۴. کاظمی‌پور، شهلا، ۱۳۷۶، جمعیت و امنیت ملی: توسعه و امنیت عموم، ی جلد ۲، وزارت کشور.

۵. کاهه، احمد، ۱۳۸۴، مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی، جلد ۱، انتشارات گلپونه، تهران.
۶. محسنی تبریزی، علیرضا، ۱۳۸۳، وندالیسم، انتشارات سنجش، تهران.
۷. مشکاتی، م و سادات مشکاتی، ۱۳۸۱، سنجش تأثیر عوامل درونی و بیرونی خانواده بر بزهکاری نوجوانان، مجله انجمن جامعه‌شناسی، دوره ۴، ش ۲.
۸. نبوی، سید عبد الحسین، حسین‌زاده، علی و سیده هاجر حسینی، ۱۳۸۹، بررسی عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی، جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیت و یکم، شماره چهارم.
۹. نصری، قنبر، ۱۳۷۸، معنا و ارکان جامعه‌شناسی امنیت (از جزوه‌ی مفهوم‌شناسی امنیت)، مؤسسه مطالعات راهبردی، تهران.
۱۰. نوروزی، فیض‌الله، ۱۳۸۸، بررسی احساس امنیت زنان ۱۵-۲۹ ساله شهر تهران و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، راهبرد، سال هجدهم، شماره ۵۳.
۱۱. نویدنیا، منیژه، ۱۳۸۱، امنیت اجتماعی: روایتی جام، ع (گزارش پژوهشی). پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران.
۱۲. نویدنیا، منیژه، ۱۳۸۲، درآمدی بر امنیت اجتماعی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ششم، شماره ۱۹.
۱۳. هدایت‌اله، ستوده، ۱۳۸۲، آسیب‌شناسی اجتماعی، انتشارات آوای نور، تهران.

14. Bourdieu, P. (1986) *The Forms of Capital* in Baron, S. Field, J. Schuller, T. (eds.) (2000) *Social Capital - Critical Perspectives*. Oxford University Press.

15. Coleman and Hoffer (1987) "High School and Beyond
http://en.wikipedia.org/wiki/Social_capital.

16. Coleman, J. (1988) *Social Capital in the Creation of Human Capital* American Journal of Sociology 94 Supplement S95-S120. University of Chicago.

17. Freitag, Markus. (2003). Beyond Tocqueville: the origins of social capital in Switzerland, *European Sociological Review*, 19(2):217-232.

18. Fukuyama, F. (2001) *Social Capital, Civil Society and Development*, *Third World Quarterly*, 22, 1, 7-20.

19. Halpern, D. (1999) *Social capital: the new golden goose*. Faculty of Social

and Political Sciences, Cambridge University. Unpublished review.

20. Harper ,Rosalyn (2011/1/1), Social Capital review of the literature, www.statistics.gov.uk/socialcapital/downloads/soccaplit.
21. Kawachi, I. Kennedy, B. Lochner, K. Prothrow-Stith, D. (1997) *Social Capital, Income Inequality, and Mortality* American Journal of Public Health 87 (9) 1491-1498.
22. Portes, A. (1998) *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology* Annual Review of Sociology (24)1-24.
23. Putnam, R.D. (2000), *Bowling Alone: the collapse and revival of American community*, New York, Simon and Schuster Paperbacks.
24. Putnam, R (1995) *Bowling Alone: America's Declining Social Capital* Journal of Democracy 6(1) 65-78.
25. Putnam, R. (1993) *The Prosperous Community: Social Capital and Public Life* The AmericanProspect, no 13.
26. Putnam, R. (2000) *Bowling Alone - The Collapse and Revival of American Community* NewYork: Simon & Schuster.
27. Putnam, R .D .(1993a) *Making Democracy Work :civic traditions in modern Italy*, Princeton University Press, Princeton.
28. Putnam, R .D .(1996) *Who Killed Civic America?* , Prospect, 7, 24, 66-72.
29. Putnam, R .D .(2000) *Bowling Alone :the collapse and revival of American community*, Simon and Schuster, New York.
30. Putnam, R. D. (2000) *Bowling Alone: the collapse and revival of American community*, Simon and Schuster, New York.
31. Putnam, R .D(.2000) *Bowling Alone :The Collapse and Revival of American Community*. New York :Simon & Schuster.
32. Putnam, R. D. 1993 *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
33. Putnam, R. D. 2000 *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.

34. Putnam, Robert D .(January 1995)" Bowling Alone :America's Declining Social Capital ." *Journal of Democracy* 6 (1) :65-78 .
<http://xroads.virginia.edu/~HYPER/DETOC/assoc/bowling.html>.
35. Putnam, Robert(2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, NY: Simon and Schuster.
36. Putnam, Robert .(2000), "Bowling Alone :The Collapse and Revival of American Community "(Simon and Schuster).
37. Putnam, Robert.(2002). "Robert Putnam's response." Austin American Statesman, Special Report – Cities of Ideas: Prosperity and its price, April 28, 2002. Retrieved October 18, 2005 (<http://www.statesman.com/specialreports/content/specialreports/citiesofideas/0428putnam.html>).
38. Putnam,r(2000) bowling alone:the collapse and revival of American community,simon and schusteer,new york.*Stone, Wendy and Jody Hughes(2011/1/1)* Measuring Social Capital: Towards a standardised approach, <http://www.aes.asn.au/conferences/2002/PAPERS/Hughes.pdf>.
39. Voicu ,Bogdan(2011/1/1),Eastern Europeans and their lower levels of Bridging Social Capital: Between individual and societal determinants, www.iccv.ro/valori/conferinte.html.
- 40.Woolcock, M.. (2001) . *The place of social capital in Understanding Social and Economic Outcomes*. ISUMA Canadian Journal of Policy Research 2 (1) 11-17.